

HÂLE SERT • Edebiyat Devrimi

HÂLE SERT Bilkent Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden mezun oldu. Yüksek lisansını yine aynı üniversitenin Siyaset ve Kamu Yönetimi Bölümü'nde tamamladı. Serbest çalışma hayatında geçirdiği bir dönemden sonra Bilkent Üniversitesi Türk Edebiyatı Bölümü'nde başladığı doktora programını 2016 yılında "Dil Devrimi'nin Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Şiir ve Çeviri Bağlamında Türk Edebiyatı'na Etkisi (1932-1950)" adlı teziyle bitirdi. 2016-2020 yılları arasında İstanbul Şehir Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde öğretim üyeliği yaptı. *Çocukça Bir Direniş* isimli öykü kitabı 2019, *Edebiyat Devrimi* adlı araştırma-inceleme kitabı 2024'te yayımlandı. 2023 yılından bugüne Bilkent Üniversitesi'nde ders veriyor; denemeleri ve öyküleri çeşitli dergilerde yayımlanıyor.

İletişim Yayınları 3423 • Araştırma-İnceleme Dizisi 581

ISBN-13: 978-975-05-3658-8

© 2024 İletişim Yayıncılık A.Ş. / I. BASIM

1. Baskı 2024, İstanbul

EDİTÖR Emre Bayın

DIZI KAPAK TASARIMI Ümit Kıvanç

KAPAK Suat Aysu

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Nebiye Çavuş

DIZIN Celal Galip

BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 44871

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6/31 Bağcılar 34218 İstanbul

Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,

Harbiye Mahallesi, Elmadag, Şişli 34367 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

HÂLE SERT

Edebiyat Devrimi

Cumhuriyet Aydınının
Yeni Bir Dil
ve Edebiyat Kurma Telaşı
(1930-1950)

*“Dil savaşı”nda incinmiş
ve kaybolmuş kelimelerin anısına...*

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	11
SUNUŞ	13
Giriş	15

BİRİNCİ BÖLÜM

BAŞLANGIÇ NOKTASI: EDEBÎ BİR GÖSTERGE OLARAK OSMANLICA KELİMELER	19
Alfabe ve medeniyet değişimi	23
Ahmet Hâşim: "Alev" kelimesinde "ayın" bir kıvılcımdır	29
Asaf Hâlet Çelebi: Arapça harflerin modern şiire taşınması	36

İKİNCİ BÖLÜM

I. TÜRK DİLİ KURULTAYI (1932): ESKİ-YENİ PARADİGMASININ RESMÎ TEMEL ATMA TÖRENİ	51
Hasan Âli'nin tezi: Karşılaştırmacı ve indirgemeci bir yaklaşım	57
Faik Ali ve Hüseyin Cahit'in tezleri: Dil sadeleşiyorken bu kaygı neden?	63

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

I. VE II. TÜRK DİLİ KURULTAYLARININ YANSIMALARI:

ÖZTÜRKÇENİN ARZ-I ENDAMI	69
<i>Cumhuriyet ve Servetifünun:</i>	
Öztürkçe yöneliminde iki öncü yayın.....	77
Devrimin aydınları.....	79
<i>Cumhuriyet</i> gazetesi.....	84
<i>Servetifünun</i> dergisi.....	95
Ülkü dergisi: Dil Devrimi'ne ihtiyatlı bir kucak açış	100
Ülkü ve Dil Devrimi'nin Halkevleri aracılığıyla kitleleştirilmesi (Şubat 1933-Eylül 1936).....	101
Ülkü'de Fuat Köprülü dönemi (Temmuz 1936-1 Ekim 1941).....	109
<i>Nahit Sırrı Örik'in "Bir Okuyucunun Notları" köşesi</i>	110
1936 sonrası yavaşlayan Dil Devrimi'nin Ülkü'deki izleri.....	114
Varlık dergisi: Devrimin yanında ama aşırılıklara kapalı	117
Yaşar Nabi Nayır'ın Dil Devrimi'ne bakışı ve yayın politikası (Temmuz 1933-Ocak 1937).....	119
Yeni bir dil ve edebiyat tasavvuru:	
Organik aydınların "tarihsel zorunluluğu"	133

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

1940'LARDA *TERCÜME* DERGİLERİ EKSENİNDE GELİŞEN TARTIŞMALAR: "ESKİMİŞ DİL", "YENİ KELİMELER" VE "DİLİN YETERSİZLİĞİ"

.....	141
Hasan Âli Yücel, tercüme seferberliği ve Tercüme Bürosu.....	144
Türk Neşriyat Kongresi	150
Milli bir kütüphanenin yokluğu meselesi.....	151
<i>Hangi Türkçe?</i>	154
Tercümenin planlanması.....	157
Tercüme dergisi.....	160
Nurullah Ataç ve tercüme	182
"Organik aydın" olarak Nurullah Ataç.....	189

GERİ DÖNÜŞÜN İMKÂNSIZLIĞI:

ŞİİR BAĞLAMINDA KELİMELERDE YİTİRİLEN ÇAĞRIŞIMLAR 199

SONUÇ 215

EKLER 221

EK 1 Hilmi Yavuz'un Hurufi Şiirleri 223

EK 2 *Akşam* Gazetesinde Nâzım Hikmet'in Tekil Duruşu 227

SEÇİLMİŞ KAYNAKÇA 231

GAZETE KUPÜRLERİ 242

DİZİN 262

TEŞEKKÜR

Elinizdeki kitap 2013-2016 yılları arasında Bilkent Üniversitesi'nde yaptığım doktora tez çalışmasının gözden geçirilmiş ve bazı bölümlerinin yeniden yazılmış halidir. Dolayısıyla ilk olarak kendi ifadesiyle “doktora babam” (doktorvater) Hilmi Yavuz'a teşekkür etmeliyim. Dil Devrimi'yle ilgili bir tez yazmanın Türk Edebiyatı Bölümü tarafından kabul görmediği günlerde, bütün olumsuzluklara karşı her daim kol kanat gerekerek eminliğimi perçinledi. Hocamla haftalık görüşmelerimizde 1930'larda Dil Devrimi'yle şekillenen edebiyata dair konuştuk, tartıştık ve birlikte heyecanlandık. Onun yol göstericiliği ve desteği olmasa bu çalışma yapılamazdı.

Danışmanım Mehmet Kalpaklı'nın tez konumu belirlemem ve tezimi yürütmemdeki katkıları çok büyük. Bıkmadan usanmadan beni dinlediği, her zaman farklı perspektifler sunduğu ve özgür bir çalışma ortamı sağladığı için kendisine müteşekkirim.

Akif Kireççi, Fatih Altuğ ve Zeynep Seviner, tezimi okuyup ufkumu açan yorumlar ve eleştiriler getirdiler. Bu sayede ileri sürdüğüm fikirler olgunlaştı ve yerli yerine oturdu. Yazılı kaynaklardan izini süremeyeceğim bilgilere ve tanıklıklara erişebilmek üzere görüştüğüm Beşir Ayvazoğlu, Murat Belge, Le-

vent Cantek, D. Mehmet Dođan, M. Kayahan Özgöl, Kudret Emirođlu, Mehmet Can Dođan, Necmi Erdođan, Abdullah Harmanacı ve Sezai Arusođlu değerli zamanlarını ayırmakla kalmayıp bilgilerini, belgelerini ve fikirlerini benimle paylaşma nezaketini gösterdiler.

Tezimi yazdığım yıllarda birlikte çalıştığım Reha Denemeç'e tüm desteği için teşekkür ederim.

Tezin kitaplaşma sürecinde fikir alışverişinde bulunduğum dostum Zeyneb Çağlıyan İçener ve Erhan İçener'e teşekkür ediyorum. Hasan Aksakal'ın desteği ve önerileri tkandığım aşamalarda yolumu açtı. Taha Akyol'un çalışmamla ilgili teşvik edici yorumları benim için ayrıca kıymetliydi.

Tanıl Bora'ya ufuk açıcı zihni ve Ankara'da yayınevi ofisinin kapısını bana hep açık tuttuğu için müteşekkirim. Sanırım her yazarın en büyük şanslarından biri ona kulak verecek birini bulmak.

Yeliz Balođlu dostluğu ve titiz işçiliği; Nevra Yaraç ayrıntıları kaçırmayan hassasiyeti ve emeğiyle iyi ki yanımdaydılar. Emre Baym'ın dikkatli okuması, kritik önerileriyle kitap son halini aldı.

Eşim Osman Sert'e teze, kitaba ve bana inandığı için sonsuz teşekkürler. Neredeyse bu çalışmayla büyüyen kızlarım Zeynep, Hande ve Ayşe Çiđdem'e beni hayatta bahtiyar kıldıkları için minnettarım. Nihayetinde bu kitap; babam Zeki Dođan'ın çocukluğumda zihnime bıraktığı "dil"e, "Türkçe"ye, "Türkçe"deki eski ve yeni kelimelere ilişkin nüvelerin filizlenmiş halidir.

SUNUŞ

1978 tarihli *Türk Dili Dergisi*'nin Oğuz Atay'ın "Demiryolu Hikâyecileri: Bir Rüya" adlı hikâyesini "Demiryolu Öykücüler: Bir Düş" ismiyle basması belki de edebiyatımızda 1980'lere kadar devam eden "arı Türkçe" ile "eski Türkçe" arasındaki savaşın son izlenebilir örneklerindendi. Öykünün diline isminden başlayarak yapılan müdahalelerde "seyyar hikâye satıcılığı" "gezgin öykü satıcısı"na, "bedava öykü" "parasız öykü"ye, "taze öykü" "yeni öykü"ye dönüştürülmüştü.

Edebiyat Devrimi başlıklı bu çalışma; Türkçe edebiyatta yaşanan buna benzer deneyimlerin, dildeki bu ikiliğin nedenlerini araştırma heyecanı sonunda var oldu. Meselenin kökeni 1930'larda gerçekleştirilen Dil Devrimi'ne dayanıyor. Fakat kelimenin mahiyetine yapılan müdahaleye yakından bakma çabası bir adım öncesine, 1928'te gerçekleştirilen Alfabe Devrimi'ne gitmeyi gerekli kılıyor. Göstergenin şeklinde yapılan değişiklik edebiyat devriminin ilk ve en önemli başlatıcısı olarak düşünülebilir mi? Sonrasında Arapça-Farsça kökenli kelimelerin dilden tasfiyesi, yerlerine Öztürkçe kelimelerin ikame edilme çabasının edebiyattaki karşılığı neler olmuştur?

Edebiyat Devrimi, Latin harfleriyle ve yeni kelimelerle yeni bir zihin dünyasına, edebiyata, medeniyete geçileceğine inanan

erken Cumhuriyet dönemi aydınlarının da bir anlatısı aynı zamanda. Çalışma, geçiş dönemi aydınlarının inandıkları ideal ülkeyi, edebiyatı yeni kelimelerle, şiirlerle yazma çabasına yakından bakmaya yönelik bir veri sunuyor. Gösterilen yoğun çabaların edebiyatımızdaki ilk etkileri neler olmuştu? 1940'larda devrimlerin etkileri nasıl devam etti? Dönemin şairleri, yazarları eserlerinde nasıl bir dil kullandı? Çalışma ayrıca bu sorulara da cevap arıyor.

Kısacası bu kitabın temelde iki amacı var. İlki, Türkiye Cumhuriyeti'nde 1932'de gerçekleştirilen Dil Devrimi'ni aynı zamanda bir "edebiyat devrimi" olarak okuyup okuyamayacağımızı ortaya koymak, ikincisi ise devrimin ideolojisini üreten aydın/siyasetçi ve bürokratların, yerleşmesini istedikleri yeni dille ortaya koydukları "edebî ürünlerin" bazılarını gün ışığına çıkarmak, genel olarak da bu metinleri eleştirel bir gözle incelemek. Bu çerçevede söz konusu dönemde yazılan, çevrilen metinlerin, yeniden inşa edilmek istenen edebiyata etkisi irdeleniyor.